

سلامت محصولات کشاورزی: چالش ها و فرصت ها

دکتر محمد کاظم رضانی

دانشیار موسسه تحقیقات گیاه پزشکی کشور و رییس کمیته مناظر کدکس باقیمانده آفتکش ها (CCPR)

موضوع سلامت غذا یکی از مهمترین چالش‌های پیش روی جامعه بشری است. در واقع سلامت غذا پیش شرط و لازمه رسیدن به امنیت غذایی است و در دنیایی که تامین غذا زنجیره ای جهانی است، هر حادثه ای در سلامت غذا می تواند اثرات منفی بر سلامت عمومی، تجارت و اقتصاد در ابعاد جهانی را به همراه داشته باشد. از طرفی بهبود سلامت مواد غذایی به بهبود تجارت و اشتغال و همچنین کاهش فقر کمک می کند. بنابراین سلامت غذایی به عنوان بخش جدایی ناپذیر امنیت غذایی در سطح جهانی بخصوص در دو دهه گذشته مطرح است و تبدیل به یک گفتمان سلامت عمومی برای اکثر دولت ها شده است. در زنجیره محصولات غذایی که به سلامت جامعه و تجارت جهانی گره خورده است، گاهی ممکن است مخاطرات بهداشتی و سلامت مواد غذایی به یک موضوع فوق العاده پیچیده در سطح جهانی تبدیل شود. بنابراین، سیاست‌های تجارت غذا، کشاورزی و بهداشت بر این موضوع اثرگذار است. در سال های اخیر سلامت مواد غذایی مورد توجه مجامع علمی و سیاسی جهانی قرار گرفته است. نگرش جهانی به تولید مواد غذایی نیاز به هماهنگی و اقدام در سطوح جهانی، منطقه ای، ملی، و محلی دارد و مشارکت حوزه های دولتی و خصوصی در این امر از اهمیت زیادی برخوردار است. از آنجا که سلامت غذا به سلامت انسان، اعتبار و وجهه یک کشور، منافع اقتصادی و جایگاه کشور در مبادلات بین المللی مرتبط است، اهمیت آن روز به روز در حال افزایش است. در سطح جهانی سازمان خوار و بار جهانی (فاو)، سازمان بهداشت جهانی، کنوانسیون کدکس؛ سازمان تجارت جهانی، سازمان جهانی دامپزشکی، کنوانسیون حفظ نباتات و در کشور ما وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان ملی استاندارد در موضوع سلامت مواد غذایی نقش دارند.

ورود مخاطرات سلامت غذایی در هر مرحله از زنجیره غذایی می تواند اتفاق افتد و کنترل مناسب در سراسر زنجیره ی غذایی اجتناب ناپذیر است. پیچیدگی در تولید غذای سالم به دلیل تغییرات مهم در تولید و سیستم های تولید از جمله پدیده جهانی شدن، تغییر در تولید غذا و روش های فراوری آن، نگرش ها و عادات غذایی، روش های مربوط به حمل و نقل یکی از چالش های امروزه اکثر کشور ها است. فرایند آزادسازی تجارت، انگیزه و مشوق هایی را برای پیاده سازی و اجرای استانداردهای جدید و سختگیرانه تر ایجاد کرده است و برخی کشورها با کاهش تعرفه های گمرکی ممکن است به استفاده از استانداردهای سخت گیرانه تر برای جلوگیری از واردات اقدام نمایند. ظهور استانداردهای جدید و دقیق تر در بیشتر کشورهای پیشرو در صنعت غذایی را می توان نتیجه چندین عامل دانست که مهمترین آنها رشد تجارت محصولات کشاورزی با ارزش افزوده بالا؛ پیشرفت در تشخیص مخاطرات زنجیره تامین و توزیع؛ توجه و آگاهی به سلامت در مصرف کنندگان، اجماع علمی و مقررات بر بهترین رویکردهای مدیریت ریسک ها، و به رسمیت شناختن استانداردها و رویکردهای یکسان جهانی عواملی است که در دو دهه گذشته موضوع سلامت محصولات غذایی را دو چندان نموده است.

رویکردهای نوین در سلامت محصولات غذایی

رویکردهای کلاسیک مبتنی بر خطر در سلامت مواد غذایی که صرفاً بر بازرسی، نظارت و نمونه برداری تکیه می‌کنند، نمی‌توانند به اندازه کافی حفاظت از مصرف‌کننده را تضمین نمایند. در حال حاضر در سطح جهان، سیستم مدیریت سلامت مواد غذایی باید بتواند خطرات را به سلامت عمومی مرتبط و به جای آزمایش و کنترل محصول نهایی، بر پیشگیری تأکید بیشتری نماید. برنامه ملی سلامت محصولات کشاورزی در کشور ما باید در جهت‌هایی باشد که (۱) امکان شناسایی و پاسخگویی به چالش‌های سلامت مواد غذایی ناشی از تغییرات و تحولات جهانی را دارا باشد (۲) از اطلاعات زنجیره غذایی، تحقیقات و مستندات علمی و همچنین ارزیابی ریسک در تصمیم‌گیری‌های کلان مدیریتی استفاده شود (۳) مشارکت ذینفعان و ارتباطات در زنجیره غذایی تقویت شود و (۴) ارتقای سلامت محصولات به عنوان یک مولفه ضروری در تجارت داخلی و تجارت بین‌المللی مواد غذایی مدنظر قرار گیرد. لزوم رعایت قوانین و مقررات بازارهای هدف در تجارت محصولات کشاورزی اهمیت زیادی دارد و گرچه استانداردها می‌تواند بر تجارت محصولات در کشور ما اثر منفی داشته باشد. برای مثال حذف برخی آفتکش‌ها از سبد مصرفی کشورهای واردکننده محصولات کشور ما سبب می‌شود حدمجاز آن آفتکش (ها) سخت‌گیرانه‌تر و مشکلاتی را در تجارت ایجاد نماید. این مسایل در برنامه‌های ملی سلامت مواد غذایی باید مدنظر قرار گیرد تا آسیبی به تولیدکنندگان، صادرکنندگان و مصرف‌کنندگان در کشور وارد نشود.

تدابیر بخشی و فرابخشی در اجرای سیاست‌های ناظر بر سلامت محصولات کشاورزی

اهمیت سلامت محصولات کشاورزی به دلیل چندین عامل که به منجر به افزایش روند خطرات سلامت در سیستم‌های تامین، تولید و توزیع شده است نه تنها در سطح جهانی بلکه در کشور ما در حال افزایش است. مهمترین عوامل را می‌توان جابجایی جمعیتی، افزایش نقل و انتقال محصولات کشاورزی، شهرنشینی، تغییر در روش‌های فرآوری و حمل و نقل، و ظهور یا ظهور مجدد بیماری‌ها، عوامل بیماری‌زا، سموم و مسائل دیگر را نام برد. بنابراین، سلامت غذا به پیشگیری، کاهش یا حذف خطرات مواد غذایی اعم از تازه یا فرآوری شده که از بازارهای داخلی یا بین‌المللی تامین می‌شود مربوط است. در کشور ما پراکندگی فعالیت‌ها و برخی همپوشانی‌ها در برخی حوزه‌ها، وجود قوانین و مقررات متعدد سلامت یکی از چالش‌های اصلی اهمیت سلامت محصولات کشاورزی به دلیل چندین عامل که به منجر به افزایش روند خطرات سلامت در سیستم‌های تامین، تولید و توزیع شده است نه تنها در سطح جهانی بلکه در کشور ما در حال افزایش است. مهمترین عوامل را می‌توان جابجایی جمعیتی، افزایش نقل و انتقال محصولات کشاورزی، شهرنشینی، تغییر در روش‌های فرآوری و حمل و نقل، و ظهور یا ظهور مجدد بیماری‌ها، عوامل بیماری‌زا، سموم و مسائل دیگر را نام برد. بنابراین، سلامت غذا به پیشگیری، کاهش یا حذف خطرات مواد غذایی اعم از تازه یا فرآوری شده که از بازارهای داخلی یا بین‌المللی تامین می‌شود مربوط است. در کشور ما پراکندگی فعالیت‌ها و برخی همپوشانی‌ها در برخی حوزه‌ها، وجود قوانین و مقررات متعدد سلامت یکی از چالش‌های اصلی در این حوزه می‌باشد. با توجه به خلاءهای موجود در نهاد حاکم بر سیستم سلامت محصولات کشاورزی کشور، ضروری است سیاست ملی سلامت در حوزه محصولات کشاورزی به ایجاد «یک متولی واحد سلامت در محصولات منجر شود».

جهت گیری سیاست های سلامت محصولات کشاورزی

از آنجا که سلامت محصولات کشاورزی موضوعی است که دستگاه ها، سازمان ها و بخش های مختلفی در آن نقش دارند، همکاری و هماهنگی بین دستگاهی بخصوص وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان ملی استاندارد کشور و دیگر بخش ها و دستگاه های مرتبط در رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده آن نقش اساسی دارند. وجود یک متولی و یک برنامه ملی سلامت محصولات کشاورزی که بتواند با مشارکت بخش های مختلف، زنجیره تولید تا مصرف را مدیریت و بر آن نظارت نماید ضرورت دارد. اهتمام معاونت های مختلف تخصصی در وزارت جهاد کشاورزی، سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی کشور و دستگاه های مرتبط برای اقدامات اجرایی و پیاده سازی شناسه دار کردن محصولات مختلف کشاورزی، شناسایی و ساماندهی اطلاعات جامعه ذینفعان در فرآیندهای تولید، حمل و نقل، فرآوری، بسته بندی و برچسب گذاری، نگهداری، توزیع و فروش، تعیین یا بازنگری دستورالعمل های لازم برای کنترل فرآیندهای موثر بر سلامت بر اساس ارزیابی خطر، ترویج مصرف بهینه نهاده های شیمیایی، برنامه ریزی در جهت تولید فرمولاسیون های کم خطر با هدف استفاده داخلی و صادرات، توجه به معرفی و توسعه نهاده ها و روش های غیرشیمیایی و کشاورزی ارگانیک؛ آموزش، اطلاع-رسانی و ارائه برنامه های حمایتی و تشویقی به منظور جلب مشارکت تولیدکنندگان و مصرف کنندگان محصولات کشاورزی برای دستیابی به غذای سالم و ایمن ضروری است.

تلاش در راستای سیاست ها و برنامه ریزی های ملی سلامت محصولات کشاورزی از جمله (الف) ایجاد یک سیستم یکپارچه سلامت محصولات کشاورزی با رویکرد فرایند محور (ب) اجرای سیستم ردیابی محصولات از تولید تا مصرف و همچنین توجه به نقش شرکت های بازرسی (ج) ایجاد یک سیستم رسمی تجزیه و تحلیل خطر برای ارتقاء سلامت (د) یکپارچه سازی و بهبود قابلیت های سازمانی برای مدیریت کارآمد و مؤثر بر سیستم سلامت محصولات (ه) تصویب قوانین مناسب برای حمایت از سلامت محصولات کشاورزی و افزایش آگاهی عمومی، (و) ساماندهی و بروزرسانی زیرساخت های آزمایشگاهی و توانمندسازی نرم افزاری و سخت افزاری (ز) پیشگیری از مخاطرات در طی زنجیره تولید تا مصرف از طریق اطلاع رسانی، فرهنگ سازی و جلب مشارکت ذینفعان و تشکل های بخش کشاورزی در قالب برنامه های کوتاه، میان مدت و بلند مدت باید مد نظر مدیران و سیاست گذاران بخش کشاورزی قرار گیرد.